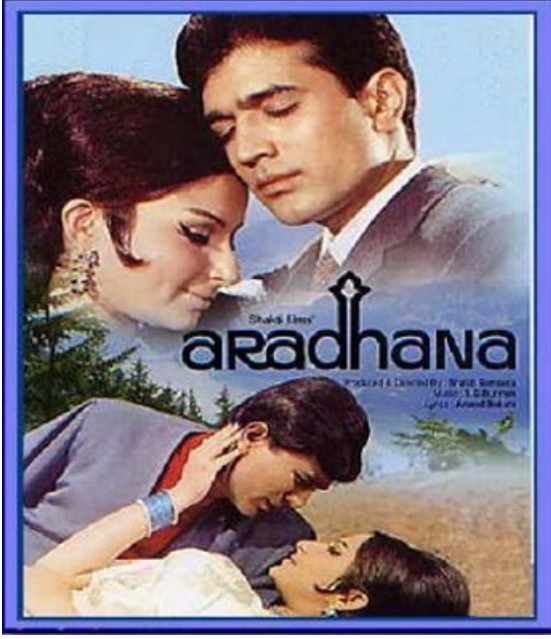

किशोरकुमार - भाग ४

'आराधना' -

१९६० च्या दशकाच्या अखेरीस आलेल्या 'आराधना'चा उल्लेख करायचे राहूनच गेले. खरेतर 'आराधना'मुळे किशोरच्या गायनाच्या कारकिर्दीला अचानक फार मोठी कलाटणी दिली त्यामुळे अर्थातच त्याचा खास उल्लेख झाला पाहिजे. ही कलाटणी म्हणजे १९६९ साली प्रदर्शित झालेल्या या चित्रपटाद्वारे त्याचा पुन्हा उदय झाला असे म्हणायला हरकत नाही. याच चित्रपटातून डबल रोल करून एका धडाडीच्या आणि देखण्या अभिनेत्याला म्हणजे राजेश खन्नालाही संधी मिळाली. ह्या चित्रपटाची प्रत्येक बाजू म्हणजे नटनट्या, कथा, निर्मितीमूल्य आणि गीते, अगदी सगळेच आकर्षक असे होते. बराच काळ सर्वोच्च स्थानावर असलेल्या रफीची कारकीर्द, या चित्रपटानंतर डळमळीत झाल्याचे संदेश मिळू लागले आणि अर्थातच किशोरची त्या स्थानाकडे वाटचाल सुरू झाली. 'मेरे सपनोंकी रानी', तसेच 'रुप तेरा मस्ताना' आणि 'कोरा कागज था ये मन मेरा' (लता सोबत) या अप्रतिम गाण्यांमुळे किशोरची बाजूला पडलेली गायकी पुन्हा एकदा जोमाने यशाच्या शिखराकडे वाटचाल करू लागली.

'आराधना' नंतर किशोर पुन्हा अक्बल श्रेणीच्या संगीतकाराबरोबर तसेच ए ग्रेडच्या चित्रपटांतून गाऊ लागला. पण खरं सांगायचं तर एस. डी. बर्मन यांनीच त्याला पुढे आणले. किशोरकडून सुरेख गाणे मिळवायचे असेल तर त्यासाठी निर्मात्याकडून भरपूर बिदागी त्याला देण्याची गरज नाही, तर

त्याऐवजी या भावनाविवश गायकाकडे गाण्याची अर्धुकडी चाल, कागदावर लिहिलेले गाणे आणि पडद्यावर कोणता गायक हे गाणे गाणार आहे त्याचे नाव कळविणे जास्त गरजेचे आहे असे एस. डी. बर्मन यांना आढळून आले होते. किशोर आपल्या घरात एकटाच ते गाणे म्हणून बघत असे, गीतातील भावना जाणून घेत असे आणि त्यानंतर त्या अभिनेत्याच्या व्यक्तिमत्वाला साजेशा पध्दतीने त्या गाण्याची तयारी करत असे. त्यामुळे ज्या दिवशी त्या गाण्याची खरी तालीम आणि ध्वनीमुद्रण असे त्या दिवशीच ते अगदी निर्दोष आणि परिपूर्णतेने ध्वनिमुद्रित होई. हा किशोरचा खास गुणधर्म होता आणि दादांनंतर त्यांचा मुलगा पंचम यानेही त्यानंतरची कित्येक गाणी किशोरकडून अशाच पध्दतीने गाऊन घेतली.

त्यावेळचा पडद्यावरील उभरता अभिनेता राजेश खन्ना याच्यासाठी किशोरने कित्येक गाणी म्हटली. तशीच त्याने नंतर हुकुमाचा एक्का असलेल्या अमिताभसाठीही गाणी म्हटली. 'अमर प्रेम', 'मेरे जीवनसाथी', 'नमक हराम' आणि 'कभी कभी' इ. ते चित्रपट होते. हलक्या-फुलक्या प्रणयरम्य गाण्यांसाठी, तसेच विनोदी पठडीतील गाण्यांसाठी तो प्रसिध्द होताच, पण गंभीर आशयाची आर्त गाणीही तो तितक्याच तयारीने गात असे. त्याने अशा प्रकारची कित्येक गाणी म्हटली. त्यांपैकी 'जिंदगी का सफर' ('सफर' चित्रपटातील) हे एक नावाजलेले गाणे ! त्याने म्हटलेली असंख्य गाणी लक्षात घेता ती केवळ अवर्णनीय आहेत असे म्हणावे लागेल. सत्तरच्या दशकात तो एका जागी चिकटल्यासारखा होता. ऐशीच्या दशकाच्या सुरुवातीला तो सिंहासनावर विराजमान झाला आणि त्यानंतर तो तिथून तसूभरही हलेल असं वाटत नव्हते. त्याची गाण्याची पध्दतच अशी होती की त्याने गायलेली गाणी सरळ हृदयाला भिडत असत. पुढील गाण्यांच्या यादीवरून हे लक्षात येईलच. क्रमवारी मात्र ठरवून लावलेली नाही.

'आज मदहोश हुवा जाये रे' (लताबरोबर 'शर्मिली'मध्ये), 'आके मिल जा' ('इंतजार'), 'जय जय शिवशंकर' (लताबरोबर 'आप की कसम') 'चला जाता हूँ' ('मेरे जीवनसाथी'), 'एक अजनबी हसीना से' ('अजनबी'), 'कांची रे कांची रे' (लताबरोबर 'हरे रामा हरे क्रिश्ना'), 'आनेवाला पल जानेवाला है' ('गोलमाल'), 'आपके अनुरोध पे' ('अनुरोध'), 'आप यहाँ आये किसलिये' (आशाबरोबर 'कल आज और कल'), 'भँवरे की गुंजन' ('कल आज और कल'), 'मै शायर बदनाम' ('नमक हराम'), 'प्यार कर लिया तो क्या' ('कभी कभी'), 'अपने जीवन की उलझन को' ('उलझन'), 'मै तसवीर उतारता हूँ' ('हीरा पन्ना'), 'आये तुम याद मुझे' ('मिली'), 'अच्छा तो हम चलते हैं' (लताबरोबर 'आन मिलो सजना' मध्ये), 'ये जीवन है' ('पिया का घर'), 'ये दोस्ती' (मन्ना डे बरोबर 'शोले'), 'तेरे चेहरे से नजर' (कभी कभी), 'तेरे बिना जिंदगी से कोई शिकवा' (लताबरोबर 'आँधी'). अगदी हृदयापासून आणि प्राण ओतून म्हटलेली गाणी !

- माणेक प्रेमचंद

('Yesterday's Melodies Today's Memories' या पुस्तकातून)

NOTE:Among the many things India can be proud about is the wonderful music that was made in the Hindi cinema of yesteryear. Songs that touched (and still touch) the hearts of many millions of people who understand Hindustani. No matter where we were, inside or outside the country, and whether we were old or young, rich or poor, fat or thin, there were songs that kept us enjoying them. Or making life more bearable, at the least.

'Yesterday's Melodies Today's Memories' is a biographical salute to all the main singers, composers, and songwriters who put out these melodies, from the start in 1931, till about 1970.